

Türkiye Ekonomisinde Deri ve Deri Mamulleri Sanayinin Yeri ve Öneminin Araştırılması*

Gül UYSAL

Ankara Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Hayvancılık İşletme Ekonomisi Anabilim Dalı, 06110 Dışkapı, Ankara-TÜRKİYE

Geliş Tarihi: 24.04.2001

Özet: Deri sektörü Türkiye'de, katma değeri yüksek nihai mallar ihraç eden bir sektör olması nedeniyle, ülke ekonomisi açısından önemlidir. Deri sektörünün gelişimi ve ekonomiye katkısının sürekli olması, ülke hayvancılık sektörünün gelişmişlik düzeyine bağlıdır. Bu nedenle araştırmada deri ve hayvancılık sektörü birlikte incelenmiştir.

Araştırmanın materyalini deri sektöründe önemli bir yeri olan İstanbul İlinde faaliyette bulunan ham deri, deri işleme, deri konfeksiyon ve deri saracıye olmak üzere toplam 165 deri sanayi işletmesinin verileri oluşturmuştur. Hayvancılık ve deri sektörü üretim ve dış ticaret değerlendirmeleri için ise Devlet İstatistik Enstitüsü, TC. Dış Ticaret Müsteşarlığının 1970-1997 yılları verileri kullanılmıştır.

İşletmeler ölçeklerine göre sınıflandırılıp 1993-1996 dönemi sosyo-ekonomik yapı ve sorunlarını belirlemeye yönelik anket uygulanmıştır. Deri sanayi işletmelerinin sektörde uzun süredir faaliyette bulunduğu ve işletme ölçekleri arttıkça kalifiye eleman ve nitelikli yabancı işgücü istihdamına önem verildiği, üretimde de ithal ham deri tercih edildiği gözlenmiştir.

Araştırmada deri ve hayvancılık sektörünün 1970-1997 arası 27 yıllık dönemi ARIMA modeli ile değerlendirilmiş, gelecek 10 yıllık dönem için tahmin değerleri hesaplanmıştır. 2000'li yıllarda Türkiye'de mevcut koşullar devam ettiği sürece büyük baş ve küçük baş hayvan sayısında azalmaların devam edeceği, dolayısıyla, deri sanayinin ihtiyacı olan ham deri üretiminin de bu dönemde düşeceği ve deri sektöründe önemli bir maliyet unsuru olan ham deri ithalatının artacağı tahmin edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Deri Mamulleri, Dış Ticaret, ARIMA, Türkiye Ekonomisi

The Importance of the Leather and Leather Product Industries in Turkey's Economy

Abstract: The leather sector in Turkey is important as it is a sector which exports final goods with high added value. The development of the leather sector and the continuation of its contribution to the economy are related to the development level of the country's livestock sector. For this reason, the leather and livestock sectors are examined together.

In this research, 165 enterprises which deal with raw hide, leather tanning, leather goods and ready made clothes in Istanbul and which have an important place in the leather sector in Turkey were classified in term of their scale.

An interview survey was performed between 1993 and 1996 at the enterprises to study their socio-economic structure and the problems they were facing. It was observed that the large scale enterprises in the leather sector were associated with more qualified employees and a great number of qualified employees and of foreign origin imported raw hide use was widespread in production.

The study analyzed the previous 27 years (1970-1997) of the livestock and leather sectors with the ARIMA Model, and forecasted the next 10 years in terms of the trends in livestock production, leather production and foreign trade related to leather (assuming the current situation prevails in Turkey). It was predicted that the decreasing trend in the number of small ruminants and cattle and hence raw hide production, would continue between 1998 and 2007. The amount of imported raw hide, therefore, is expected to increase between 1998 and 2007.

Key Words: Leather products, Foreign Trade, ARIMA, Turkey's Economy

Giriş

Hayvancılık sektörü bir taraftan tarımsal işletmelere entansite, düzenli gelir, diğer taraftan çeşitli sanayii

kollarının hammadde ihtiyacını sağlayan önemli bir üretim dalıdır. Deri sektörü de hammaddesini hayvancılık sektöründen tedarik etmektedir (1, 2).

* Bu çalışma Milli Prodüktivite Merkezi ve Ankara Üniversitesi Araştırma Fonu tarafından 95-30-00-21 proje numarası ile desteklenen doktora tezinden özetlenmiştir.

Deri işleme, yeryüzünde tanınan sanatların en eskilerindedir. Tarihin en eski devirlerinden beri insanlar değişik amaçlarla öldürdükleri hayvanların derilerinden yararlanma yollarını aramışlardır (3). Deri; ayakkabı, eldiven, çanta, konfeksiyondan, seyahat eşyası, mobilya kaplaması, koşum takımları ve futbol topuna kadar çok çeşitli eşyaların üretiminde ana girdi olarak kullanılmaktadır. Üretilen ham derinin işlenmesi ve eşya haline dönüştürülmesi geniş bir istihdam sahası ve katma değer yaratmakta, deri mamullerinin ihracatı ile de önemli bir döviz kaynağı yaratılmaktadır (4).

Türk deri sanayi, ihracat potansiyeli açısından Türkiye ekonomisinin lokomotifini sayılan sektörlerden biridir (5). Toplam imalat sanayi üretimi içerisinde %12'lik payı ile deri sektörü ülke ekonomisine sağladığı katkı açısından onuncu sırada yer almaktadır. Resmi ihracat içerisinde de ortalama %2.8'lik bir payı bulunmaktadır. Kayıt dışı ticaretinde eklenmesiyle bu değer %10'a yükseldiği tahmin edilmektedir (6).

Yirmi birinci yüzyıla girerken tüm dünyada yoğun bir rekabet ortamının yaşanmasına neden olan "küreselleşme" olgusunun getirdiği avantaj ve dezavantajlar dikkate alındığında, Türkiye'nin mevcut ihracat performansı ile yetinmemesi ve rekabet gücünü arttıracak politika tedbirleri alması gereği ortaya çıkmaktadır (7).

Bu çalışmanın amacı, İstanbul bölgesindeki deri işletmelerinin sosyo-ekonomik yapısını ortaya çıkararak, sektörde yaşanan sorunları belirlemek ve çözümüne yardımcı olabilecek öneriler sunmaktır. Ayrıca deri sektörü dış ticareti, 1970 yılından itibaren analiz edilerek sektörün 2000'li yıllarda deri dış ticaretinde olası eğilimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Gerek işletme bazında elde edilen sonuçlar, gerekse yapılan projeksiyonlar doğrultusunda, deri sektöründe alınması gereken tedbirler ve çözüm önerileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Materyal ve Metot

Materyal

Araştırmanın materyalini; İstanbul Organize deri sanayi bölgesinde bulunan 27 ham deri işletmesi ile 42 küçük baş ve 48 büyük baş deri işleyen işletmeler ile İstanbul'un muhtelif yerlerinde bulunan 32 deri

konfeksiyon işletmesi ile 16 adet deri saraciye işletmesi olmak üzere toplam 165 deri sektörüne ait işletme oluşturmuştur. İşletme seçiminde ise tabakalı örnekleme metodu kullanılmıştır (8,9). İşletmeler ise küçük, orta ve büyük ölçekli işletmeler olarak sınıflandırılmış ve yüz yüze anket uygulanmıştır

Türkiye hayvan varlığı, deri üretimleri ve dış ticaret değerlendirmelerinde (1970-1996 yıllarına ait) Devlet İstatistik Enstitüsü ve T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) Bilgi İşlem Merkezi verilerinden faydalanılmıştır (10,11).

Metot

Deri işletmelerine ait anket verileri Microsoft Excel for windows, yazılım programı ile, hayvan varlığı, kesimler ile deri üretimleri arasındaki korrelasyon katsayıları ve zaman serisi analizleri ise ise Minitab 10.5 for windows yazılım programı ile değerlendirilmiştir. Araştırmada fiyat endeksi olarak DTM'nin yayınlamış olduğu Fisher İdeal İndeksi kullanılmış ve baz yılı olarak da 1989 yılı alınmıştır (11)

Zaman serisi analizinde ARIMA(0,2,2) Metodu (ARIMA=AutoRegresif-Integrated-Moving Averages) kullanılmıştır. ARIMA modellerinde temel yaklaşım, incelenen değişkenin bugünkü değeri, geçmiş değerlerinin ağırlıklı toplamı ve tesadüfi kaymaların bileşimine dayanmaktadır (12,13).

Bulgular

Deri sektöründe faaliyette bulunan bütün işletmelerin uzun yıllar bu sektörde hizmet ettikleri tesbit edilmiştir. Ham deri depolayan işletmelerin ticaret hacimleri mevsimsel değişikliklerden etkilenmektedir. İlkbahar ve yaz aylarında ticaret hacmi düşme eğilimi gösterirken, özellikle de kurban bayramına bir ay kala ve bayramdan bir ay sonra olmak üzere toplam 2-3 ay kadar bir süre durgunluk dönemi yaşamaktadır.

Küçük baş deri işleme sanayinde üretimlerin en çok kış mevsiminde düştüğü kaydedilmektedir. Yaz mevsimi ise deri sanayinde üretim artışının yaşandığı dönem olarak belirlenmiştir. Haziran ayı ve turizm mevsimi ile birlikte üretim artmaktadır.

Deri sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde maliyeti teşkil eden girdi unsurlarının toplam maliyetten almış olduğu paylar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Deri Sanayi İletmelerinde Maliyet Unsurlarının Toplam Maliyet İçindeki Payları (%).

İşletmeler	Deri	Kimyasal madde	İşçilik	Amortisman	Diğer
Küçükbaş Deri İşleme	59,43	17,97	13,00	2,60	7,00
Büyükbaş Deri İşleme	63,00	14,00	12,00	2,67	8,33
Deri Konfeksiyon	73,82	4,86	14,85	2,33	4,14
Deri Saraciyeye	66,98	7,29	21,24	1,29	3,21

Deri işleme sanayine ait 90 adet işletmenin ham deri ithalatı yüzde olarak şu şekilde tespit edilmiştir; Küçük ölçekli işletmeler yıllık gereksinimleri olan ham derinin %23,10-28,08'ni ithalatla karşılarken, bu oran orta

ölçekli işletmelerde %19,41-32,9, büyük ölçekli işletmelerde de %47,84-87,29 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2'de 1970-1996 yılı DİE verilerine göre hayvan varlığı, kesimler ve deri üretimlerine ait on yıllık tahmin değerleri verilmiştir.

TC. Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre hesaplanan, Türkiye genel ihracatı içinde deri sektörü ve alt sanayilerin almış olduğu % paylar Tablo 3'de gösterilmiştir.

Türkiye deri sektörü 1998-2005 yılları ihracat projeksiyonu Tablo 4'de verilmiştir.

Türkiye'nin deri ihracatında 1997 yılı Amerikan Doları üzerinden yapılan hesaplamalara göre önemli ülkeler ve

Yıllar	Küçük Baş Hayvan			Büyük Baş Hayvan		
	Hayvan Varlığı	Kesim	Deri Üretimi	Hayvan Varlığı	Kesim	Deri Üretimi
1997	40.623.020	6.098.284	6.478.175	11.918.415	1.770.288	851.284
1998	39.254.736	5.723.167	6.107.692	11.779.205	1.700.161	577.306
1999	37.886.456	5.348.050	5.737.208	11.639.995	1.630.035	303.327
2000	36.518.172	4.972.933	5.366.725	11.500.785	1.559.909	29.349
2001	35.149.888	4.597.816	4.996.242	11.361.576	1.489.782	-
2002	33.781.604	4.222.699	4.625.759	11.222.366	1.419.656	-
2003	32.413.320	3.847.582	4.255.275	11.083.156	1.349.529	-
2004	31.045.038	3.472.465	3.884.792	10.943.946	1.279.403	-
2005	29.676.756	3.097.348	3.514.309	10.804.736	1.209.276	-
2006	28.308.472	2.722.231	3.143.826	10.665.526	1.139.150	-

Tablo 2. Türkiye'de Hayvan Varlığı, Kesimler ve Deri Üretim Projeksiyonları (*).

(*)DİE kesilen hayvan sayılarına %10 oranında mezbaha dışı kesimleri ilave etmiştir.

YIL	Genel İhracatta Deri Sektörü Payı	Toplam Deri İhracatından Alt Sanayilerin Almış Olduğu Paylar				
		Ayakkabı	Deri işleme	Ham. deri	Saraciyeye	Konfeksiyon
1970	1,65	1,14	34,44	26,85	0,18	37,38
1974	5,05	2,96	0,47	3,50	0,13	92,94
1975	5,14	4,58	1,92	4,55	0,17	88,78
1976	3,31	0,15	20,67	4,70	0,19	74,29
1980	1,72	0,67	38,58	0,00	0,38	60,38
1981	1,73	1,50	29,20	0,23	2,48	66,58
1987	7,32	3,44	5,77	0,00	3,20	87,60
1992	4,43	12,77	11,13	0,13	6,42	69,55
1993	4,21	14,58	11,21	0,06	6,09	68,05
1994	3,97	22,16	12,36	0,09	8,44	56,95
1995	3,30	16,02	13,60	0,05	13,45	56,88
1996	2,35	27,62	7,75	0,62	7,50	56,50
1997	2,28	34,99	9,91	0,35	7,32	47,43

Tablo 3. Türkiye Toplam İhracatından Deri Sektörünün ve Toplam Deri İhracatı İçinde Alt Sanayilerin Payı (%).

Yıl	Ham Deri	Deri İşleme	Konfeksiyon	Saracıye	Ayakkabı
1998	91.327	1.609.526	7.356.478	1.300.704	5.631.264
1999	97.412	1.701.911	6.949.486	1.305.472	5.957.068
2000	103.497	1.794.297	6.542.494	1.310.241	6.282.872
2001	109.582	1.886.683	6.135.502	1.315.009	6.608.675
2002	115.667	1.979.068	5.728.511	1.319.777	6.934.479
2003	121.752	2.071.454	5.321.519	1.324.545	7.260.282
2004	127.837	2.163.840	4.914.527	1.329.314	7.586.086
2005	133.922	2.256.225	4.507.535	1.334.082	7.911.890
2006	140.007	2.348.611	4.100.543	1.338.850	8.237.693
2007	146.092	2.440.997	3.693.551	1.343.618	8.563.497

Tablo 4. Türkiye Deri Sanayi İhracat Projeksiyonu (Amerikan Dolan)x100.

bu ülkelerin ihracat içindeki payı; Rusya Federasyonu (%36,55), Almanya(%26,76), Fransa (%7,76), Amerika (%3,42), Çek Cumhuriyetleri (%2,87), İtalya (%2,54), İspanya (%2,47), Bulgaristan %2,35), Avusturya (%2,30), Polonya (%2,19), İngiltere (%2,02) olarak tespit edilmiştir.

Türkiye Deri Sektörü İthalat Bulguları

Türkiye ithalatında, deri sektörü alt sanayilerin payları Tablo 5'de gösterilmiştir.

Türkiye deri sektörü alt sanayilerine göre ithalat projeksiyonu Tablo 6'da verilmiştir.

YIL	Genel İthalatta Deri Sektörü Payı	Toplam Deri İhracatından Alt Sanayilerin Almış Olduğu Paylar				
		Ayakkabı	Deri işleme	Ham.der	Saracıye	Konfeksiyon
1970	0,185	0,33	91,64	0,28	6,45	1,30
1975	0,182	3,27	92,58	0,04	3,85	0,27
1976	0,080	0,00	88,23	0,18	11,21	0,38
1980	0,068	0,00	92,54	0,00	6,46	1,00
1981	0,070	3,40	87,63	0,00	7,01	1,96
1982	0,071	2,77	92,33	0,05	3,53	1,32
1984	0,318	43,13	50,88	0,02	2,29	3,67
1987	1,527	62,84	33,56	0,07	0,50	3,03
1990	1,259	60,32	26,77	0,23	3,08	9,60
1995	2,115	51,67	39,31	0,37	2,63	6,03
1996	2,501	25,34	62,08	1,59	1,92	9,07
1997	1,227	47,35	23,36	2,75	3,83	22,69

Tablo 5. Türkiye Toplam İthalatından Deri Sektörünün ve Toplam Deri İthalatı İçinde Alt Sanayilerin Payı (%).

Yıl	Ham Deri	Deri İşleme	Konfeksiyon	Saracıye	Ayakkabı
1998	2.634.196	3.276.704	189.243	251.929	1.625.752
1999	2.717.095	3.405.612	211.981	268.646	1.879.621
2000	2.799.995	3.534.521	234.719	285.364	2.133.489
2001	2.882.894	3.663.429	257.457	302.082	2.387.358
2002	2.965.794	3.792.337	280.195	318.800	2.641.227
2003	3.048.694	3.921.245	302.933	335.517	2.895.095
2004	3.131.593	4.050.154	325.671	352.235	3.148.963
2005	3.214.493	4.179.062	348.409	368.953	3.402.832
2006	3.297.392	4.307.970	371.147	385.670	3.656.701
2007	3.380.292	4.436.878	393.885	402.388	3.910.569

Tablo 6. Türkiye Deri Sanayi İthalat Projeksiyonu (Amerikan Dolan)x100.

Türkiye'nin deri ithalatında 1997 yılı dolar değerleri üzerinden yapılan hesaplamalara göre önemli ülkeler ve ithalatta aldıkları paylar; İtalya (%30,76), İngiltere (21,09), Avusturya (%14,24), İspanya (%13,42), Yeni Zelanda (%12,86), Fransa (%9,39), Rusya Federasyonu (%6,27), Almanya (%5,96), Amerika (5,89) olarak tespit edilmiştir.

Tartışma

İşletme Bulgularının Tartışılması

Ham deri sanayinde hizmet veren işletmeler genellikle ithal edilen ham derilerin depolanması işlevini yapmaktadırlar. Tuzla Organize Deri Sanayi Bölgesinde faaliyette bulunan deri işleme sanayi işletmeleri ham deri taleplerini, yurt içi üretim yetersizliği ve ham deride kalite sorunları nedeniyle, ham deri depocularından karşılamaktadırlar.

Ham deri ithalatında, deri kalitesi nedeniyle Avrupa Birliği ülkeleri tercih nedeni olmaktadır. Çevre kirliliği ve işgücü maliyetlerinin yüksekliği nedeni ile özellikle Amerika ve Avrupa Birliği ülkeleri gibi gelişmiş ülkeler deri işleme sanayinden uzaklaşmışlardır. Genellikle gelişmiş ülkeler ham derileri az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ihrac edip, bu ülkelere işlenmiş deri veya mamul deri ithalatı yapmaktadırlar.

Tuzla organize deri sanayi bölgesindeki işletmelerin sektörde uzun dönemden beri faaliyetlerini sürdürdükleri görülmüştür. Bu da dericiliğin kuşaktan kuşağa devam ettirilen önemli bir üretim dalı olduğunu göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre; deri sektörü işletmelerinde ölçek büyüklükleri arttıkça kalifiye eleman , yüksek okul mezunu ve yabancı uyruklu nitelikli eleman istihdamına önem verildiği gözlenmiş ve bunun yanı sıra işletmelerde üretimde ihtisaslaşma ve kalite ile teknolojik gelişmelere uyum konusunda ilerleme kaydetmişlerdir.

Deri sektöründe ham deri, toplam maliyetler içinde birinci derecede önemli girdi unsurudur. İşletmelerde maliyetlerin minimizasyonu; ham derinin uygun zamanda, miktarda, kalitede ve fiyatta ayrıca uygun kaynaktan temini ile sağlanabilir. Tedarik politikasında önem taşıyan bu ilkeler deri işletmelerinde karlılık ve verimliliğin artırılmasında önemlidir.

Sektörde kaliteli ham deri talebinin önemli bir kısmının yurt içinden karşılanması ancak kaçak kesimlerin

önlenmesi ve kombina veya mezbahaya çekilmesi ile sağlanabilir. Ham deri üretimi ile ilgili sorunların çözümü de; ilgili kuruluşlarca iyi bir organizasyon, koordinasyon ve eğitim çalışması ile gerçekleştirilebilir. Bu da, mezbahalarda ham deri kalitesinin yükseltilmesi; hayvan kesimlerinde tekniğin geliştirilmesi ve derinin çıkarılmasında mekanik yüzüme geçilmesi ile mümkün olabilir.

İstanbul Tuzla'da küçük baş deri işleme firmalarınca üretilen derinin yaklaşık %90'ı kayıt dışı ticaretle veya resmi kanalla (konfeksiyon v.b. mamul madde halinde) ihrac edilmektedir (13). Ayrıca Tuzla'da üretilen giysilik küçükbaş derilerin önemli bir kısmı Beyazıt ve Zeytinburnu'daki konfeksiyonculara satış gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'de 1993 yılına kadar deri sektörü iç piyasada durgunluk, pazarlama sorunu, talep azlığı gibi problemler yaşamıştır. Ancak, 1992-1993 yılında Rusların ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden gelen turistlerin Laleli piyasasına gelmeleri ile Tuzla Organize Deri Sanayi bölgesinde, Çorlu, Uşak, Gönen'de yukarıda belirtilen sorunları çözümlenmek ve talebin karşılanmasını amacıyla yeni işletmelerin sektöre girdiği görülmüştür (14).

Deri ayakkabı ve saraciye ürünleri için Türkiye'de yaşayan 65 milyonluk nüfusa yönelik bir iç pazarın mevcut olduğu söylenebilir. Ancak konfeksiyon ürünleri için aynı şeyin söylenmesi mümkün değildir. Halkın alım gücünün düşüklüğü ve deri konfeksiyon ürünlerinin ikame mallarına göre pahalı olması sebebi ile iç pazarda talebi fazla değildir (15).

Deri giyim eşyaları, maliyet unsuru dolayısıyla diğer dokuma giyim eşyalarına göre pahalı olduklarından, daha çok yüksek gelirli kişilerce talep edilmektedir. Sektörde üretim yapan firmalar genelde ucuz işgücü temini ile maliyetleri minimize etmeye çalışarak ürünlerini dış satıma yöneltilmektedirler (16). Özellikle bu ürünlere Kuzey Yarımküre'de soğuk iklim şartlarına sahip ülkelere talep gelmektedir. Böylece deri konfeksiyon sanayi ihracata yönelik bir büyüme eğilimi göstermektedir (17).

Deri saraciye sanayi, istisnaların dışında genellikle fabrika düzeni olmayan, küçük tip atölyeler olarak çalışmaktadır. Bu tip atölyelerde üretime uygun makineler kullanılmamaktadır. Saraciye sanayinde iki tip üretim çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan ilki; özellikle satış

mağazalarına yönelik çok kaliteli ve pahalı mal üretme yöntemidir ki, üretim sanatçılığa ve el becerisine bağlıdır. İkincisi ise yığın halinde üretim türüdür. Bu üretim birincisine göre daha ucuz ve daha fazla işçi istihdamını gerektirmektedir (18). Özellikle sanayide kalifiye eleman yetersizliği, kapasite düşmelerine ve ürün kalitesinin bozulmasına neden olmaktadır.

Hayvan Sayıları, Kesimler ve Deri Üretimlerine Ait Bulguların Tartışılması

Türkiye'de 1997-2006 yılları için yapılan tahmin değerleri hayvan varlığı, kesim ve deri üretimlerinin düşeceğini ortaya koymuştur. Bu durum da göstermektedir ki, hayvancılık sektörü gelişmediği, desteklenmediği sürece deri sektöründe hammadde dışı bağımlılık gittikçe artan oranlarda devam edecektir.

Türkiye'de kaliteli deri üretiminin sağlanmasında; kesim işleminin mekanik ve teknolojiye uygun, hijyenik olarak yapılmasının yanı sıra kesim ve yüzümde çalışan işçilerin (kasap) kalifiye olması da son derece önemlidir. Ayrıca kaliteli deri üretimine prim verilmesi uygulamaya konabilir.

Gelişmiş ülkelerde kırsal alanda istihdam edilen aktif nüfusun %10'ların altında olmasına rağmen, üretimin sanayi ile entegrasyonun sağlandığı ihtisaslaşmış kooperatifler ve şirketlerce yapılıyor olması ve üretimin rasyonelleştirilmesi, ayrıca pazar ve fiyat organizasyonları ile üretimin desteklenmesi sonucu hayvancılığın kırsal gelirler içindeki payı %60-80'lere ulaşmıştır. Türkiye'de ise kırsal alanda istihdam edilen aktif nüfusun %40'lar düzeyinde olmasına karşın, üretim kesiminin örgütsüzlüğü, desteklemedeki yetersizlikler, sektöre gereken ilginin gösterilmemesi gibi nedenlerden dolayı kırsal gelirler içinde hayvancılığın payı %30'lar civarındadır (19).

Kurban bayramlarında, resmi kurumlarda bir yılda üretilen toplam deri miktarının yaklaşık %30'u elde edilmektedir. Kontrolsüz kesimlerden kaynaklanan kesim ve yüzüm hatalarının en aza indirilmesi için hayvan kesimlerinin belediyelerce merkezi kesim yerlerinde yapılması ile ilgili çalışmalar yaygınlaştırılmalıdır. Aynı zamanda çağdaş ve sağlıklı hizmeti vermeyen ve büyük ekonomik kayıplara neden olan ham deri depolarının eksikliğini giderecek bir "ham deri ofisi" kurulması sektöre büyük hizmetler verebilecektir.

Deri ve Deri Mamulleri İthalat Bulgularının Tartışılması

Deri sanayinin ana maddesi olan ham deri, 1960'lı yıllara kadar Türkiye ihracatının temel öğelerinden biri olmuştur. Bu yıllara kadar mevcut kapasitenin %70'lere varan kısmı, gerek ham deri, gerekse yarı mamul şeklinde pikle olarak ihraç edilmiştir. 1960'ı takip eden yıllarda sektörün gelişimine paralel olarak ham deri talebi artmış, mevcut ham deri üretiminin %100'ü sanayide kullanılmıştır. Daha sonraki dönemlerde yurt içi ham deri arzı, talebi karşılamada yetersiz kalmış ve bu nedenle de ithalata gidilmiştir. Diğer taraftan 1985 yılından itibaren de ham deri ihracatı izne tabi ürünler listesine alınmış ve canlı hayvan ihracatına da kısıtlamalar getirilmiştir (17).

1990'lı yıllardan itibaren deri ithalat kompozisyonunda da değişimler olmuştur. Bu dönemde genel ithalat içinde önemli payı sırasıyla, işlenmiş deri sanayi, ham deri sanayi ve ayakkabı sanayi almıştır. Deri konfeksiyon ve saraciyeye sanayinin payının ise çok düşük olduğu görülmektedir.

Türkiye deri sektörü ithalatı daha ziyade konfeksiyon girdisine yönelik ham deri ihtiyacına dayanmaktadır. 1980 yılı sonrası deri konfeksiyon sanayi ürünleri ihracatındaki artış nedeniyle kaliteli ham deri talebi de artmıştır. Talebi karşılayamayan yurt içi ham deri üretimi nedeniyle ithalata gidilmiştir. Özellikle ithalatın yapıldığı ülkelerde meydana gelen muhtelif kaynaklı üretim dalgalanmaları sektörün hammadde maliyetlerinin yükselmesine neden olmaktadır.

Ham deri fiyatları özellikle 5 Nisan kararları ile TL değeri üzerinden yükselmeye başlamıştır. Dolar değerinde ise 1995 yılından itibaren artış görülmektedir. Döviz piyasasındaki bu artış, deri sanayinde toplam maliyet içinde önemli bir pay alan ithal ham deri fiyatlarını dolayısıyla da sektör maliyetlerini artırmıştır (20).

Hammadde tedarikinde yaşanan söz konusu problemlerin giderilmesi için öncelikle sektörün dışarıya olan hammadde bağımlılığının azaltılması yoluna gidilmelidir. Ancak deri sektöründe alt sanayilere göre talep edilen ham derinin farklı niteliklerde olması nedeniyle ham deri ithalatını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede alınması gereken önlem, sektörün hammadde ihtiyacını tek tek değil, toplu alım yoluyla karşılaması olmalıdır (21).

Deri ve Deri Mamulleri İhracat Bulgularının Tartışılması

Türkiye açısından, 1990-1991 yıllarında yaşanan Körfez krizi ihracatı olumsuz yönde etkilerken, üretimi azaltmamıştır. Deri sektöründe bu dönemde 1993 yılında başlayan kayıt dışı ticaret önem kazanırken, üretimde de büyük artışlar yaşanmaya başlamıştır. Ancak bu durum kayıtlı ihracatın düştüğü yönünde resmi rakamlar olarak belirtilmektedir. Bu durumun gerçek ihracat rakamlarını yansıtmadığı da yetkililer tarafından kabul edilmektedir.

Özellikle deri konfeksiyon ürünlerinin büyük bir çoğunluğu Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu, eski demirperde ülkelerine yapılmaktayken, yaşanan ekonomik kriz sonrası yeniden Avrupa Birliği ülkeleri ve İskandinav ülkelerine ve çok azda olsa Amerika'ya bir yönelim başlamıştır. Bununla birlikte üretilen deriler konfeksiyon halinde Laleli'den Rusya'ya gönderilmektedir (13).

Türkiye'nin deri sektörü ihracatında önem taşıyan, alt sanayileri incelendiğinde en önemli payın deri konfeksiyon sanayinde olduğu ortaya çıkmaktadır (%60-70). İkinci sırayı özellikle son yıllarda ihracat performansını artıran ayakkabı sanayi (%10-35) ve üçüncü sırayı da saraciye sanayi (%5-13) almaktadır.

Avrupa Birliği –Türkiye dış ticaret ilişkilerinin değerlendirilmesinde; deri sektörü ticaretinin oldukça önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye; özellikle kalite ve deri işleme sanayi için uygunluğu nedeniyle, AB ülkelerinden ham ve işlenmiş deri ithalatı yaparken, deri konfeksiyon ve saraciye sanayi ürünleri ile ayakkabı olarak Avrupa Birlik pazarına ihracatı artırma ve gerekli ekonomik politika tedbirlerini de almalıdır. Bu önlemler diğer alanlarda sağlanacak başarılarla birlikte Türkiye'in AB'ye girmede ekonomik ve siyasi pazarlık gücünü daha da artıracaktır.

Kaynaklar

1. Aral, S. Türkiye'de Kırmızı Et Sanayiinde Rasyonelleştirme Tedbirleri, İktisadi Araştırmalar Vakfı, Türkiye'de Kırmızı Et Üretiminin Sorunları Semineri, İzmir, 1986; 12-18.
2. Aral, S. İktisadi Kalkınmamızda Hayvansal Üretim Politikasının Yeri ve Önemi, Vet. Hek. Der. Derg.; Ankara, 1989; 5-8.
3. Sümer, M.. Ham Deri- İşlenmiş Deri- Konfeksiyon, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Deri ve deriye Bağlı Sanayiler Dış Pazar Araştırması-1- T.S.K.B Sektör Araştırması Sayı: Eylül, T.S.K.B. Genel Müdürlüğü, İstanbul, 1977.
4. Anonim: Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bankası Deri ve Deri Mamulleri Sanayii, Ham Deri, Deri İşleme Ve Konfeksiyon. TSKB Sektör Araştırması, Aralık Sayısı, TSKB Araştırma Müdürlüğü İstanbul, 1975:3.
5. Gülveren, H. Türk Deri Sanayisi '98, Deri Dökümantasyon Merkezi, Sayı: Eylül 1998, Ezgi Ajans. Asır Matbaacılık, İstanbul, 1998.
6. Anonim: TC. Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Stratejisi 1998-2005, Yayın No: Haziran 1998, TC. Dış Ticaret Müsteşarlığı, (1998), Ankara.
7. Anonim: Deri Sektörü Sorunları ve Çözüm Önerileri, Aralık 1996 Araştırma Dizisi: 1, TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara.
8. Serper, Ö. Uygulamalı İstatistik 2, 3.Baskı..ISBN:975-368-059-7, Fakülteler Matbaası, İstanbul. 1996 .
9. Neter, J., Wasserman, W., Whitmore, G.A.. Applied Statistics, Third Edition, Ally and Bacon Inc, Boston, London, Sydney, Toronto. Pp: 811-899, 1988.
10. Anonim: TC. Devlet İstatistik Enstitüsü. Tarımsal Yapı ve Üretim, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, (1970-1997).
11. Anonim: TC. Dış Ticaret Müsteşarlığı Bilgi İşlem Veriler, TC. Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, (1970-1996).
12. Thirkettle, G.L. Analysis of Time Series In Wheldon's Business Statistics and Statistical Methods, 9th Edition, ELBS, Pitman Publishing Ltd. Pp.212-233,1981.
13. Uysal, A. (Yüksek Lisans Tezi),Zaman Serisi Analizi, İstanbul Üniversitesi Tıbbi Biyoloji Ana Bilim Dalı, Biyoistatistik ve Demografi Bilim Dalı, 1999.
14. Anonim: İstanbul Deri ve Deri Mamulleri İhracatçıları Birliği 2000'li Yıllarda Deri Sanayi'nin Sektörel Sorunları, İstanbul Deri ve Deri Mamulleri İhracatçıları Birliği, Yayın No: 8, Temmuz 1998, İstanbul, (1998).
15. Atzel, H. (11 Haziran 1998). [org.deri@superonline.com]. Deri Ticareti, Alıcı: [uysal@veterinary.ankara.edu.tr], 1998.
16. Koşar, T. Deriden Mamul Konfeksiyon Çalışma Grubu Raporu II. İzmir İktisat Kongresi, İzmir, 1992.
17. Kuşçu, B. (Y.Lisans Tezi), Deri Konfeksiyon Sanayinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Sorunları ve Çözüm Önerileri (İzmir Örneği), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1996.
18. Matraş, H. Deri Ürünlerinin Fiyatı İki Ayda %100 Arttı, Dünya Gazetesi, 21/3/1994, İstanbul, 1994; 3.

19. Aral, S., Sakarya, E. Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Hayvancılık Politikaları ve Alınması Gerekli Önlemler. AVHO Mart Sayısı, Ankara, 1996; 6-12.
20. Bodurođlu, A. Ham deri İhracatı Türkiye Deri Sanayi İçin İntihardır. Deri Dergisi, Ezgi Ajans Matbaacılık, İstanbul, 1989; 55, 3.
21. Anonim: İstanbul Ticaret Odası Deri Konfeksiyon İhracat Pazar Araştırması, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 1989; 19.5-9.